

კლას. კეკელიძე

მართი მომენტი მართული პოლიტიკური აზროვნებისა კლასიკური ხანის ლიტერატურაში

ქართველი ერის კულტურულ-ეკონომიურ განვითარებასთან ერთად ე. წ. კლასიკურ ხანაში ჩვენ ვხედავთ მისი პოლიტიკურ-ეროვნული თვითშეგნების არაჩვეულებრივ ზრდას. იმდროინდელი ლიტერატურული ძეგლები, როგორც საისტორიო ისე მხატვრული, რელიეფურად წარმოგვიდგენენ იმ სიმაღლეს, რომელზედაც ასულა ამ დროს ქართველთა პოლიტიკური აზროვნება. ყველაზე მეტად ამ მხრივ დამახასიათებელია ამ ეპოქის ოდები, გამსაკუთრებით კი „თამარიანი“ ჩახრუხადისა. განსვენებული აკად. ნ. მარი შემდეგნაირად ახასიათებდა „თამარიანის“ ოდებს: „Оды представляют замечательный памятник всей грузинской литературе по самобытности и яркому отражению в них культурно-политического облика Грузии конца XII века и в этом отношении стоят неизмеримо выше Барсової Кожі“¹.

როდესაც ამ ოდებს ვკითხულობთ, იმ ადგილებში, რომელნიც თამარის მეუღლეს დავით სოსლანს გულისხმობენ, თვალში უნებლიეთ გვეცემა, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო, მაგრამ, როგორც შემდეგ ირკვევა, მეტად საყურადღებო დეტალი, სახელდობრ, ტიტული დავითისა „ეფრემიანი“. ჩახრუხადე ერთხელ შენიშნავს: დავითი „ეფრემს სთვლისობს“ (X, 25), ე. წ. ნათესავებაო, მეორე ადგილას გვეუბნება, რომ ის, დავითი, არის „ეფრემის ძირთა ისართა მთლელი“ (VII, 21), რომ, დავით სოსლანის სახით, თამარს „ხედება ეფრემის ძირთა თნებანი“ (IV, 10). სხვა ადგილას კიდევ აღფრთოვანებით აცხადებს: როდესაც დავითი „ისერის ისარსა, ვიტყვით: ის არსა ეფრემის ძირთა აღმორჩეული“-ო (XII, 34).

როგორც ვხედავთ, ოდებში დავითი „ეფრემის“ ნათესავად და მის „ძირთაგან“ აღმოცენებულადაა აღიარებული.

ამ შემთხვევაში ჩვენი პოეტი მარტოდმარტო, განცალკევებულად როდი დგას; მას ეხმარება მისი, უეჭველია, თანამედროვე ისტორიკოსი, რომელსაც დაუწერია ე. წ. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“. იმ ადგილას, სადაც ლაპარაკია თამარის მეორედ დაქორწინების შესახებ, აქ ნათქვამია: „იყო სახლსა შინა დედოფლისა რუსუდანისსა მოყმე ეფრემის ძეთაგან, რომელ არიან ოგ-

სნი, კაცნი მძლენი და ძლიერნი ბრძოლასა შინა“, დავით სოსლანი, რომელიც მოწვეულ იქმნა თამარის მეუღლეად¹.

ჩაბრუნადეს ეზმადურება აგრეთვე ის პოეტიკ, ვინც არ უნდა იყოს ის, რომელსაც შანჭორის ომში გამარჯვების გამო გამოუთქვამს ცნობილი იამბიკო; აქ ვკითხულობთ:

ვინ დავით, ეფრემის ძეგბრ მოისარმან,
მოირთხნა, მოსრნა სულტნითა ათაბაგი².

ამ ძეგლებში უკვე დავითი „ეფრემის ძეგ“ ან შეილადაა აღიარებული. ერთი სიტყვით, ირკვევა, რომ თანამედროვენი დავით სოსლანს „ეფრემის ძე-თავანს“ ან „ძირთავანს“ უწოდებდნენ, აქედან წარმოდგა მისი ტიტული „ეფრემიანი“.

სათანადო მასალების გათვალისწინებით დღეს უკვე გარკვეულია დავით სოსლანის გენეალოგია³.

დავითი, მემატიალის სიტყვით, „ორთავე კერძოთა გუართვან საჯელმწიფო იყო“⁴; ესე იგი, დედითაც და მამითაც სამეფო გვარს ეკუთვნოდა: დედით — ქართველ ბაგრატიონთა შტოს, ხოლო მამით — ოსეთის ბაგრატიონებს. ოსთა ბაგრატიონებს დასაწყისი მოაქვთ გიორგი პირველის (1014—1027) შის დიმიტრის შვილის⁵ დავითისაგან. აფხაზეთში მცხოვრებ დიმიტრის დარჩა შვილი დავითი, ეს უკანასკნელი თავისი დიდებით, რომელიც ოსის ქალი იყო და რომელსაც, ბიზანტიელების ცნობით, ალდე ერქვა, გვდასახლდა ოსეთში; აქ მან შეირთო მაშინდელი ოსის მეფის ქალი და შემდეგში გამეფდა კიდევ; ამგვარად მან საფუძველი დაუდო ოსთა ბაგრატიონების დინასტიას. ამ დავითს ჰყავდა შვილი დავითი, რომელმაც ცოლად შეირთო დავით აღმაშენებლის ქალი რუსუდანი. მათგან წარმოიშვა ათონ, ათონისაგან ჯადრონ, ჯადრონისაგან დავით სოსლანი, რომელიც საქართველოში იზრდებოდა თამარის მამიდის, რუსუდანის, სასახლეში, სამშვილდეს, და შემდეგ თამარის მეუღლე იქნა მოწოდებული.

ქართველი ბაგრატიონები საქართველოში გამეფებიდანვე ცნობილი არიან როგორც „დავითიანი“. ამ ტიტულით მათ იცნობდა ჯერ კიდევ გრიგოლ ხანძთელი, რომელიც აშოტ კუროპალატს ეუბნებოდა: „დავით წინაჲსწარმეტყუელისა და უფლისა მიერ ცნებულისა შვილად წოდებულო ჯელმწიფო“⁶. ასეთი ტიტულით ისინი თავიანთ თავს სთვლიდნენ ებრაელთა მეფის, დავით წინაწარმეტყუელის, შთამომავლად და ქრისტეს ნათესავად. ოსთა ბაგრატიონების წარმომადგენელ დავით სოსლანს კი, როგორც დავიანახეთ, „ეფრემიანი“ ეწოდება. არ არსებობს არც ერთი დოკუმენტი, რომელიც ოსთა ბაგრატიონებს,

¹ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, გამოცემა კ. კეკელიძისა, გვ. 83, ან. შვად. გვ. 102, სტრ. 36.

² იქვე გვ. 110. ეფრემი მოხსენებულია აგრეთვე XI, 31 ოდაში, მაგრამ აქ იგულისხმება არა ბიზანტიური ეფრემი, არამედ ეფრემ ასური (IV საუკ.).

³ კ. კეკელიძე, რუსთველოლოგიური შტუდიები: უნივ. შრომები III, გვ. 116-122.

⁴ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, გვ. 88, სტრ. 32-33.

⁵ ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა, ნ. მარის გამოცემა, გვ. 18, სტრ. 3-4; ამის შესახებ იხ. ჩემი „ქართული ლიტერატურის ისტორია I“, გვ. 136, შენ. 1.

კერძოდ დავით სოსლანს, „დავითიანად“ სთვლიდეს¹, ანდა ქართველ ბაგრატიონებს „ეფრემიანად“; „ისტორიათა და აზმათა“ ავტორი დავით სოსლანს ვრთ შემთხვევაში, პირიქით, „დავითიანებისა“ სახელით იხსენიებს (მარ. დედოფ. გვ. 433, სტრ. 1), რაც მეტად დამახასიათებელია ჩვენი დებულებისათვის.

ვინ არის ეს ეფრემი?

ამისი გააზრება დაუწყიათ მეთვრამეტე საუკუნეში. თამარის ისტორიკოსის სიტყვები: „პოვეს მოყმე ეფრემის ძეთაგან, რომელ არიან ოვსნი“, გაუგიათ ისე, თითქოს ეფრემი არის ოსეთის მეფე, ისიც მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრისა, დიმიტრის ძის დავითის თანამედროვე. პირველად ასეთი შეხედულება გახუშტი ბატონიშვილს გამოუთქვამს. თამარის ისტორიკოსის ზემომოყვანილი სიტყვები მას ასე გადაუკეთებია: „მაშინ პოვეს ყრმა ეფრემის ძისაგან, ოვსთა მეფისა, და იქვე შეუნიშნავს: „ეფრემის ძეობა ნუ გიკვირს, ვინაიდან ოსეთს მკვიდრობდნენ; მუნებური გვარი ახსენა და აღარა ბაგრატოვანობა“².

ნამდვილად კი თამარის ისტორიკოსი არ ამბობს, რომ ეფრემი ოსთა მეფეა, ის მხოლოდ იმას აღნიშნავს, რომ ოსეთის მეფეები, „კაცნი მძლენი და ძლიერნი ბრძოლასა შინა“, არიან „ძენი ეფრემისნი“, ესე იგი—შთამომავალნი ვილაც ეფრემისა. უფრო მკვეთრად ეს აზრი გამოუთქვამს იოანე ბატონიშვილს „ქართლის ისტორიაში“, რომელიც მას „კალმასობაში“ შეუტანია. აქ ნათქვამია: „მოესმათ დიდებულთა ანბავი ესე, რომელ არს ოსთა მეფისა ეფრემ ბაგრატიონისასა შეილობილად აყვანილი ძე გიორგი მეფის ძის დიმიტრისა შთამომავლობისაგან, ვითარცა სწერია ეკლესიასა კასრის ხევისასა და არსცა დახატულ, და აგრეთვე აღწერასა შინა გუბრთა მეფეთასა, ესრეთ: მეფე დიმიტრი, და დიმიტრის ძე დავით, ძე დავითისა ათონ, და ძე ათონისა ჯაღარონ, და ძე ჯაღარონისა სოსლან დავით. რამეთუ დიმიტრის დაშთა ძე დავით ანაკოფიას და გარემოების გამო განიელტო ბებითურთ თვისით და მივიდა ოვსთა მეფისა ეფრემისად; და ამას ჰყვა ქალი მშუენიერი და მიათხოვა ამა დავითსა. იხილე ოლთისელის გიორგი ხუცის აღწერილსა შინა. და შემდგომად ორისა წლისა შვა ძე ათონ და მოკუდა დედა ყრმისა მის. და იგი ყრმა თვით ეფრემიან აღიყუანა შეილად თვისად, ხოლო დავით მოვიდა ქართლსავე. და ამა ათონის შეილის შეილი იყო სოსლან დავით და ამისათვის უწოდდნენ ეფრემის ძეთაგანს, ვინაიდან პაპა ამისი მან ეფრემიან აღზარდა. ეს ცნობა ძირითადად განმეორებაა ვახუშტის ისტორიის შესატყვისი ადგილისა³, თუმცა იოანე იმოწმებს აგრეთვე ჩვენს ისტორიოგრაფიაში სავსებით უცნობის გიორგი ოლთისელი ხუცის „აღწერასაც“⁴. ვახუშტის მოთხრობისაგან ეს მოთხრობა განსხვავ-

¹ გამონაკლისს ამ მხრივ შეადგენს „აღლუზიანი“ იოანე იაღლუზიძისა, დაწერილი მეცხრამეტე საუკუნის მესამე ათეულში. აქ ოსთა მეფე აღლუზონი „დავითიანადაა“ წოდებული, მაგრამ ეს აიხსნება იმ ტენდენციით, რომლითაც გამსჭვალულია ეს ნაწარმოები—განადიდოს ოსთა მეფეები. თუმცა ისიც შესაძლებელია ამასთან ერთად, რომ იოანე იაღლუზიძისათვის ეს პრობლემა უცნობი იყო და ის ყველა ბაგრატიონს „დავითიანად“ სთვლიდა.

² საქართველოს ისტორია, ნაწ. I. გამოცემა დ. ბაქრაძის რედაქციით, გვ. 202.

³ იქვე. გვ. 202

⁴ ეს ოლთისელი ხუცისი გიორგი ხომ არ არის ოსთა ბაგრატიონების წარმოშობის თანამედროვე გიორგი ოლთისარი, რომელიც, გიორგი მთაწმინდლის გარდაცვალების შემდეგ, ათონის ქართველთა მონასტრის წინამძღვრად ჩანს (დაახლოებით 1065-1075 წლებში) და რომელსაც ქართული კულტურისა და მწერლობისათვის დიდი ამაგი გაუწევია?

ღება იმით, რომ ეფრემი, რომელიც აღიარებულია სიმაჰრად დიმიტრის ძის დავითისა, წოდებულია არა მარტო მეფედ ოსეთისა, არამედ ბაგრატიონადაც; ისე გამოდის, თითქოს ოსების ბაგრატიონებს დასაწყისი მიუღიათ არა ამ დავითისაგან, არამედ გაცხადებით უფრო აღრე: ბაგრატიონია თვითონ ეფრემი, სიმაჰრა დავითისა.

ერთი სიტყვით, მოგვიანო დროის ჩვენს ისტორიკოსებს ეფრემი მიუჩნევიათ მეთერთმეტე საუკუნის მეორე ნახევრის ოსეთის მეფედ, ბაგრატიონად, და ამ საუკუნეებზე აუხსნიან მისგან ვითომცდამ წარმოშობილის დავით სოსლანის ტიტული, „ეფრემიანი“ ნამდვილად კი ეს ასე არ არის. ტიტული „ეფრემიანი“ იმავე ბიბლიური წარმოშობისაა, როგორც საქართველოს ბაგრატიონთა ტიტული „დავითიანი“. „დავითიანი“ როგორც ზეგითაც ვხევით, აღნიშნავს იმას, რომ ქართველთა ბაგრატიონები არიან შთამომავალი გვრადელთა მეფის დავით წინასწარმეტყველისა, „ეფრემიანი“ კი აღნიშნავს იმას, რომ ოსთა ბაგრატიონები შთამომავალი არიან გვრადელთავე ერთ-ერთი პატრიარქისა, როშელსაც ეფრემი ეოქვა აქ საპირთა პატარა ექსკურსი ბიბლიური ისტორიიდან.

გვრადელების მამათმთავარს იაკობს „ორმეტრ შვილი“ ჰყავდა; ერთი მათგანი, რომლისაგან წარმოიშვა დავით წინასწარმეტყველი (მთ. 1, 2, 3, 5), მამასადემე — ქართველთა ბაგრატიონებრიც, ყოფილად (შესაქ. 49, 8), მეორე, უმცროსი, — იოსებზე; როსებს ჰყავდა ორი შვილი, მანასია და ეფრემი (შესაქ. 48, 5). ბიბლიაში ნათქვამია, რომ „განეხნა ეფრემ იუდასაგან“ (ისაია VII, 17), ესე იგი — ჩამოშორდა მას; ის შედგა „მშურვლად“ იუდას (იხ. XI, 13), მისი შთამომავლობა სასტიკი ოპრებოებაში უღგბ იუდას შთამომავლობიდან გავოსულ იუდეელთა მეფეებს, კერძოდ დავითს, აწუხებდა, მტრობდა და მოსიგნებდას არ აძლევდა მათ. აი ეს უფრემი იუდასისგან ოსთა ბაგრატიონებთან მამათმთავრად. მართლაც, ყურადღება მივაქციოთ შეგდეს გარემოებებს: თამარის ისტორიკოსი ამბობს, რომ „ძენი ეფრემისნი — ოგისნი არიან კაცნი მძლენი და ძლიერნი ბრძოლასა შინა“, დავით სოსლანი არის „ეფრემის ძეგბრ“, ესე იგი — როგორც ეფრემის შთამომავლობა, „მომრთხმელი (იწარლის ამსხმელი) „მოისარი“, ისრის მსრბულელა; მის მიერ გასროლილა ისრის მიხედვით თამარის მეხოტბე სცნობს, რომ ის: დავითი, არის „ეფრემის ძრთაგან აღმორჩებული“. რატომ უწავიენ ასე და უჩინებოუ საჩს ოსთა მეფეების ნებრძოლობასა და მოისრობას? იმიტომ; რომ მათი მამათმთავარი ეფრემი, ბაბლით, ცნობილია როგორც გულგონი მებრძოლი და ჩინებულ მოისარი. ასე, მაგალითად, „მბრძოლნი“ ან „რაზმნი ეფრემისნი“. ბიბლიაში ნიშნულად და მისაბაჰ მაგალითად არიან აღიარებულნი (ზაქ. X, 7). აქ ვკითხულობთ: „ვაჟდაცტ, ეფრემ, მშვილდი (კამართე მშვილდი) და აღვადგენ შვილთა შენთა შვილთა ზედა ელენთასა“ (ზაქ. IX, 13); „ძენი ეფრემისნი“ არიან „მძმროხმელნი და მოისარნი მშვილდებითა“ (ესაია, 77, 9); ეს უკანასკნელი სიტყვეში ხომ უცვლელად გამეორებულია შანქორის გამარჯვებისადმი მიძღვნილ იამბიკოზს: „ვინ დავით, ეფრემის ძეგბრ მოისარმან, მოირთხნა!“

ამრიგად, იქნებ, მისგან წარმოშობილი დავით წინასწარმეტყველის სახით; საქართველოში დაუსაზღვრელ პართიკულ ბაგრატიონთა წინაპრად, ხოლო მისი ძმის-შვილი ეფრემი—ოსთა ბაგრატიონებისა. კონკრეტულად, მომენტის მოთხოვნილობით, იქნებ იყო განსაზღვრება ბაგრატი მეოთხისა. ხოლო მისი ძმისწული ეფრემი, რომელიც ბტრობდა და „ეშურვოდა“ მის შთამომავლობას, —ბაგრატი ძმისწულის, ოსთა პირველი ბაგრატიონის (დიმიტრის ძის) დავითისა, რომლის შთამომავლობა ბტრობდა და „ეშურვოდა“ ბაგრატის შთამომავლობას. არ შეიძლება გველევას თვალით არ ეცეს-ის ზუსტი ანალოგია, რომელიც ასე მოხერხებულადაა გამოძებნილი ბიბლიაში ბაგრატი მეოთხის და მისი ძმისწულის, ოსთა ბაგრატიონების, დინასტიათა ურთიერთობისა. სინამდვილეში, რასაკვირველია, არც ეფრემი ყოფილა ოსთა ბაგრატიონების წინაპარი და არც ეღუდა წლებით წინასწარმეტყველის (სახით) ქართველი ბაგრატიონების, მაგრამ ასეთი კონცეფცია შექმნილ იმით, რომ ის საჭირო იყო.

რატომ და ვისთვის იყო საჭირო ტიტულის „ეფრემიანის“ შემოღება? გამოვლინებული არაა, რომ ასეთი ტიტულის შემოღებით უნდოდათ ხაზი გაესვათ დავით სოსლანის გმირობისა. ვაჟკაცობისა და მამაცობისათვის, როგორც თამარის ქმრობას ღირსეული განდიდებისა და ქართველთა სამხედრო საქმიანობის წარმოადგენლისათვის. ტყუილად კი არ აღნიშნავს ისტორიკოსი, რომ ის, დავით, „წაემჯობინა ყოველსა მშვიდდოსანსა, ცხენოსანსა და მოასპარეზესა“¹, მაგრამ მართლაც ამის აღნიშვნა არ იყო მიზნები ამ ტიტულის შემოღებისა. რატომ უნდა დავითისპირებიანთ ეფრემი დავით წინასწარმეტყველისათვის, განა უკანასკნელი, ბიბლიით, ეფრემს ჩამოუფარდება მამაცობითა და გმირობით? და თუ მხედველობაში მართლაც გვიჩვენებს ბიბლია, მაშინ უნდა გვჩვენოს არა ნაკლები მნიშვნელოვანი გმირები მოეძებნათ.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ ტიტულის შემოღების მიზნები და მიზანთა უფრო სხვა რამე იყო.

საქართველოს ისტორიაში კარგადაა ცნობილი, თუ რა მშარე დღეები აგება ბაგრატი მეოთხეს მისა ჟღეროსნა ნახევარძამ დიმიტრის; ის ყრთ-ყრთი ძლიერი მეტოქე იყო მისი ძამის ტახტზე. ზოგიერთი ქართველი დიდებულისა და ბიზანტიელის დახმარებით დიმიტრი ორჯერ შეებრძოლა ბაგრატს, ჩამოაგდო მის და ნგრძნებს გადასცა უზნოვნელოვანესი დასაგლეითი საზღვარზე ციხე ანაკოფიო, რომელიც მხოლოდ ორმოც წლის შემდეგ იქნა ჯერ დაბრუნებული. ბტრობდა და ზეო ბაგრატიანდმი მან თან ჩაიტანა საფლავში, რომელიც ბიზანტიაში გაუმახარეს მან ჩანს, ეს ბტრობდა და ზეო ქართველ ბაგრატიონებისადმი პატივსაცემად არ დამცხალა დიმიტრის მემკვიდრეთა გულში, რომელთაც ოსეთში მოედგეს ფეხი და იცოცხლეს დამოუკიდებელი შტო ბაგრატიონებისა. მართალია, მემკვიდრეები ამას შესახებ ცხადად არას ამბობენ, მაგრამ განა მართლაც ამას არ ამბობენ ისინი? ყოველ შემთხვევაში, რას ნიშნავს ის გარემოება, რომ დავით სოსლანი თავიდანვე, თამარისათვის საქმროს ძიების დაწყებისასვე, არ მოიწვიეს დიდებულებმა, რომელთაც თავიანთი არჩევანი ვიღაც უცნობ გად-

შოხეწილ ავანტიურისტზე შეაჩერეს? ნუთუ ისინი მაშინ არ იცნობდნენ დავითს და მხოლოდ რუსის გაძევების შემდეგ გაიცნეს ის? რასაკვირველია, არა! დავითს მაშინაც ისე იცნობდნენ ისინი, როგორც უკანასკნელ მომენტში, მაგრამ, უნდა ვიფიქროთ, ისეთი იყო დამოკიდებულება ოსეთის ბაგრატიონებისადმი, რომ მათი წარმომადგენლის საქართველოს ტახტზე დასმა, თუგინდ ნამდვილი მეფე-ქალის ქმრის სახით, მაშინ სასურველად არ მიაჩნდათ. ეს რომ ასეა, შემდეგიდან ჩანს. თამარისათვის პირველი ქმრის ძებნისას, მისი ხელის პრეტენდენტებად, რუსის გარდა, გამოდიოდნენ ბერძნის მეფისწული ალექსი და „ოსთა მეფეთა შვილნი“. ალექსიმ უარი მიიღო, რადგანაც ის თამარს ნათესავად ხვდებოდა, რაც შეეხება „ოსთა მეფეთა შვილებს“, მათი განზრახვა ლეჟმ იქმნაო, ამბობს ისტორიკოსი. რატომ? ისინი ნათესავად არ ხვდებოდნენ თამარს, ქრისტიანებიც იყვნენ, ამასთან ერთად «შუენიერნი და სახეკეთილნი მოყმენი... მინდობილნი ქაბუჯობისა თვისისანი»¹. მაშ რატომ უთხრეს მათ უარი? იმავე მოსაზრებით, რა მოსაზრებითაც გვერდი აუარეს ამ შემთხვევაში დავით სოსლანს: ოსთა მეფისწულების საქართველოს ტახტზე აყვანა, თუგინდ ქმრის სახით, შეუძლებლად მიაჩნდათ.

იმდროინდელ ჩვენს თეორეტიკოსებს ამგვარი გრძნობისა და განწყობილების გამართლებას და თავისებურ იდეოლოგიურ დასაბუთებას აძლევდა იგივე ბიბლია, სადაც ხაზგასმით, არის აღნიშნული შემდეგი გარემოება: იუდას და მის შთამომავლობას (იგულისხმებთან ქართველთა ბაგრატიონები) ყოველგვარი უპირატესობა აქვთ ეფრემისა და მისი შთამომავლობის (ოსთა ბაგრატიონების) წინაშე. «იუდა, შენ გაქებდენ ძმანი შენი, თაყუანისცემდენ შენ ძენი მამისა შენისანი» (შესაქ. 49,8)! საქართველოში სამეფოდ მოწოდებული არიან მხოლოდ ქართველთა ბაგრატიონები, ოსეთის ბაგრატიონებს ამის პრეტენზია არ შეიძლება ჰქონდეთ, რადგანაც ღმერთმა «თესლი ეფრემისი არ გამოიჩინა, არამედ გამოიჩინა მან თესლი იუდასი» (ფსალ. 77, 67—68), და არა შარტო გამოიჩინა, მისი განზრახვა უფრო შორსაც მიდის: ოსები მათი მეფეებით საქართველოს შემადგენლობაში უნდა შევიდნენ: «მივსცნე ტომნი ეფრემისნი ტომსა იუდასსა და იყვნენ ერთ კუერთხ» (იეზეკ. 37, 18—19), «მთავარი ერთი იყოს მათ ყოველთა მეფედ და არა განიყოფოდინ ორთა მეფეთა მიმართ» (იეზეკ. 37, 2)! მხოლოდ ამით მოიხსობა მათ შორის შური და უსიამოვნება, ამის შემდეგ «მოიხსოს შური ეფრემისი, ეფრემ არა ეშურვოს იუდას და იუდამან არა აჭიროვოს ეფრემს» (ისაია XI,13). ერთი სიტყვით, თანახმად ბაგრატიონთა ღერბის წარწერისა: «ეფუცა უფალი დავითს ქეშმარიტებითა: ნაყოფისაგან მუცლისა შენისა დავსვა საყდართა შენთა» (ფსალ. 131,11), «უკუნისამდე განუშადო ნათესავი შენი და აღვაშენო თესლითი თესლამდე საყდარი შენი» (ფსალ. 88,4),—ოსთა ბაგრატიონებს არ შეუძლიათ რაიმე მეტოქეობა გაუწიონ ქართველ ბაგრატიონებს, ვინაიდან ისინი არიან „ნაყოფი“ და ნათესავი“ არა დავითისა, არამედ ეფრემისა.

¹ „ისტორიანი და აზმანი შარაჲანდედთანი“, გვ. 82, სტრ. 6—9.

გიორგი რუსის გაძევების შემდეგ, როგორც ცნობილია, კრიზისი შეიქმნა, გამოსავალი აღარ იყო სხვა. ამიტომ საქართველოს ტახტზე, როგორც ქმარი დედოფლისა, „ეფრემიანი“ დავით სოსლანი იქმნა მოწვეული, მაგრამ ამ აუცილებლობისა და გამონაკლისისათვის თეორიული საფუძველი იქმნა მოძებნილი, სახელდობრ:

1. ეს არჩევანი არის საქმე ღვთის განგებისა; ასეთი შეხედულება მკვეთრადაა ჩამოყალიბებული თამარის პირველს ისტორიაში, დავით სოსლანის მოწოდების შესახებ მოთხრობის დასაწყისში: «პოეს ღონე განგებულებითა ღმრთისაჲთა, რომელი აღამაღლებს მდაბალთა (იგულისხმება ეფრემის შთამომავლობა)... ვითარცა იტყჳს დავით: უმცირეს ვიყად მე ძმათა შორის ჩემთა და უმრწემეს სახლსა შინა მამისა ჩემისასა (იგულისხმება ეფრემი, უმცროსი ძე იაკობის უმცროსი შვილის იოსებისა), ხოლო თავადმან უფალმან აღმიღო და მცხო ზეთითა ცხებულისა მისისაჲთა¹. რუსუდანიც ხომ ეუბნება თამარს: «უკუეთუმცა არა იყო ზენაჲ განგებაჲ ღმრთისაჲ», დავითის არჩევანი არ მოხდებოდაო².

2. იმავე ისტორიის ცნობით დავით სოსლანი «ორთავე კერძოთა გუარ-თაგან საჯელმწიფო იყო», ამიტომ, თუ ის მოწოდებული იყო თამარის მეუღლედ, არა იმიტომ, რომ ის ოსთა ბაგრატიონის შთამომავალი იყო, არამედ იმიტომ, რომ ის ღვთის მხრით ქართველ ბაგრატიონთა ნაშიერი იყო; იგულისხმება ამ შემთხვევაში ის გარემოება, რომ ერთ-ერთ მის წინაპარს, დავით მეორეს, ცოლად ჰყავდა დავით აღმაშენებლის ქალი რუსუდანი³.

მაშასადამე, როდესაც თანამედროვენი დავით სოსლანს „ეფრემიანს“ უწოდებდნენ, ამით მათ სურდათ, ერთი მხრით, ალბათ, აღენიშნათ მისი გულოვნობა და მამაცობა, რომელიც ბიბლიურ ეფრემს ახასიათებდა, მეორე მხრით კი გაეთვალისწინებინათ ყველასათვის, რომ მას ლეგიტიმიზმის პრინციპის მხედვით არ რგებია ის დიდი პატივი, რომელიც მას წილდა ხვდა; ლეგიტიმიზმის პრინციპით ის ვერც მიაღწევდა ამ პატივს, რადგანაც მამით ის „ეფრემიანი“ იყო.

ასე და ამრიგად, ისეთი, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო სიტყვა, როგორცაა დავით სოსლანის ტიტული „ეფრემიანი“, გვითვალისწინებს ჩვენი წარსულის გარკვეულ ისტორიულ მიმდინარეობას, ის ანარეკლია იმდროინდელი პოლიტიკური აზროვნებისა და მაჩვენებელი იმ რთული დინამიკური დუდილი-სა, რომელიც ოფიციალურ საისტორიო ძეგლებში, სამწუხაროდ, ყოველთვის არ გვესმის მკაფიოდ.

სტალინის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ძველი ქართული ლიტერატურის

ისტორიის კათედრა

(შემოვიდა რედაქციაში 1942.IV.29)

¹ იქვე, გვ. 88, სტრ. 21—24.

² იქვე, გვ. 88, სტრ. 32—33.

³ კ. კ. კ. ლ. ი. ძე, რუსთველოლოგიური შტუდიები: უნივ. შრომები, VII, 119—120.